

NEMES ATTILA

A liturgikus lelkiség jelentősége

Összefoglaló. A kereszténylelkiség és liturgia közti kapcsolat elválaszthatatlan. Ezen tanulmány célja az ún. *pietas liturgica* – liturgikus lelkiség bemutatása, továbbá annak jelentősége és alapja a lelki életben. Belőle fakad ugyanis a személyes vallásosság is. Egyértelmű, hogy olyan lelkiségről van szó, amelynek forrása és csúcsa a liturgikus ünneplés. Eme cikk a liturgikus ünneplés érdekes történelmi fejlődését mutatja be. Ebből kifolyólag ki kell emelni a liturgiai mozgalom képviselőinek igyekezetét, az őket követő egyházatyákat, akik felélesztették a liturgiai lelkiség fontosságát. Ez a tanulmány a *pietas liturgica* jellemző vonásaira is rámutat, és ebben a kontextusban a liturgiai lelkiség hármasságát, ekkleziológiai, krisztológiai vonatkozására. Nem hiányozhat belőle az a mariológiai vonás sem, amely azon Mária-ünnep kapcsán válik nyilvánvalóvá, melyeket az egyház a liturgikus év során megünnepel. A tanulmány módszerül az elemzést választottuk, és a megszerzett ismeretek felhasználásával került feldolgozásra.

Kulcsszavak: liturgia; lelkiség; ünneplés; vallásosság.

A liturgikus lelkiség sajátosságai

A liturgikus lelkiség egy állandó hozzáállás és keresztény életmód, amely asszimiláción és a Krisztussal való hasonuláson alapszik. Ez a keresztség és a bérmálás szentségének az eredménye, amelyet a szentáldozatban való részesedés, a szentségek és az egyház imái éltetnek. A liturgikus lelkiség nem értelmezhető konkurenciaként más lelkiségekkel szemben, hanem mint ahogy ezt az egyház a szent liturgia ünneplésekor ki is fejezi, a keresztény lelkiségek közös alapja.¹ Az egyház liturgikus tevékenysége

¹ Vö. AUGÉ, M. *Liturgia dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*. Praha: Paulínky, 2011, 279.

privilegizált hely a keresztény lelkiség számára. Éppen akkor, amikor az egyház a liturgikus tevékenységet végzi, párbeszédet folytat Istennel. Az ember megnyílik az Isten működése és kegyelme felé. A liturgia olyan tevékenység, amely Istenre és az ő működésére irányul. Éppen ezért a lelki növekedés legalapvetőbb helye. A liturgikus ünneplésen való részvétellel a keresztény lelkileg gazdagodik és növekszik. A lelki élet a liturgiában gyökerezik.² Ahhoz azonban, hogy a liturgián való részvétel valóban helyes legyen, benső diszponáltságra van szükség. A II. vatikáni zsinat ezért hangsúlyozza, hogy a lelkipásztoroknak ügyelniük kell arra, hogy a hívek a liturgián tudatosan, tevékenyen és gyümölcsözően vegyenek részt.³ A liturgikus közösség azért jön létre, hogy dicsérje az Istent, hogy részese legyen a szent titkoknak, és hogy a hívek a látható jelek által befogadják Isten láthatatlan kegyelmeit. Ezért az egyház gondosan szolgálja ki a szentségeket az előírt és az egyházi előjárók által elfogadott forma szerint. Ha az ember részesül Isten kegyelmeiben, megszentelődik. Ez a valóság nem csak az egyén önmegtadadásának és erkölcsösségének gyümölcse, hanem annak az Istennek az ajándéka, aki a saját életében akarja részesíteni az embert. Ezért a szentségek kiszolgálása utal arra, hogy az üdvösség Isten jóságának gyümölcse.⁴ Ezzel kapcsolatban hasznos érvet találunk a II. vatikáni zsinat tanításában: „Ettől kezdve az Egyház sohasem mulasztotta el, hogy a húsvéti misztérium ünneplésére összejöjjön, (...) ünnepelje az Eucharisziát, (...) és egyben hálát adjon Istennek.”⁵

² Vö. DONGHI, A. *Alla Tua Luce Vediamo La Luce*. Citta del Vaticana: LIBRERIA EDITRICE VATICANA, 2008, 53.

³ Diós István (szerk.), *A II. vatikáni zsinat dokumentumai*, Budapest 2000. Sacrosanctum Concilium, 11.

⁴ PATERNOSTER, M. *Liturgia e spiritualità cristiana*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2005, 85.

⁵ Sacrosanctum Concilium, 6.

A liturgikus lelkiség fejlődése oldja azt a feszültséget, amely az objektív és a szubjektív lelkiség között áll fenn különösen abban az időszakban, amelyet megbélyegzett az individualizmus.⁶ A szubjektív lelkiség az ember belső és pszichológiai reakcióiból, valamint a személyes élethelyzetéből indul ki. Ez az intézményesség vagy a szertartások elutasításához is vezethet. Az ilyen embert nemegyszer saját érzelmei és önzése vezeti.⁷ Az objektív lelkiség a keresztény kinyilatkoztatás valóságából indul ki. Egyedi módon jelenik meg a liturgikus ünneplésben. A liturgia ugyanis a keresztény kinyilatkoztatástól rugaszkodik el, és az üdvösség történelmi és objektív eseményein alapszik.⁸ „A liturgia biztosítékot kínál az embernek, hogy összhangot alakíthasson ki a szubjektív és az objektív lelkiség között. A liturgikus lelkiség objektív adottságaival segíti az embert, hogy helyes szubjektív tapasztalatot szerezzen, amikor a liturgiát tudatosan és aktívan éli meg.”⁹ Anton Konečný fontos nézetet terjeszt elő, amely szerint, ha az ember megszentelődése az egyén belső alkalmasságától függ, a liturgikus lelkiségnek feladata lesz olyan módszereket keresni, hogy minél inkább bevonja az embert a liturgikus ünneplésbe.¹⁰

⁶ Vö. RUŽBARSKÝ, P. *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*. In: MACÁK, D. ed. *Nové trendy v liturgii*. Prešov: Kušnír, 2008, 134.

⁷ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 134.

⁸ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 134.

⁹ AUGÉ, M. *Liturgická spiritualita*. Trnava: Dobrá kniha, 2001, 90–91.

¹⁰ Vö. KONEČNÝ, A. *Oživenie farského spoločenstva*. Košice: Viena, 1999, 67–69.

A liturgikus lelkiség történelmi szempontból

A teológusok megegyeznek abban, hogy történelmi szempontból a liturgikus lelkiség négy alapvető időszakra tagolható: ókor, középkor – a fokozatos hanyatlás időszaka –, újkor – a liturgikus mozgalom fejezete – és a II. vatikáni zsinat időszaka, amely egyben hozzájárult a liturgikus lelkiség fokozott újraéledéséhez is. Tekintettel arra, hogy keresztény lelkiségről van szó, fontos, hogy alapjait megtaláljuk a Szentírásban.

Bibliai alap

Minden keresztény lelkiség alapja megtalálható a Szentírásban. Ha választ keresünk arra, mi a liturgikus lelkiség és mi a lényege, nem tehetjük meg, hogy nem nyúlunk a Bibliához, és először nem nézzük meg, mi a keresztény lelkiség alapja. Csak így értjük meg helyesen a liturgikus lelkiséget is és annak szilárd helyét minden megkeresztelt katolikus életében.

Tekintettel arra, hogy a lelkiség, amely eme munka témája, keresztény lelkiség, tudatosítanunk kell, hogy a megértéséhez szükséges a Szentírás tanításának helyes értelmezése. Pál apostol figyelmét a keresztény közösségek felé fordította. Az ő iránymutatásai biztos támpontot adnak a keresztény hivatás, valamint a keresztény lelkiség helyes felfogásához.

A nemzetek apostola az efézusi keresztény közösséget arra buzdította, hogy tagjai hagyják el a régi embert szokásaival együtt, és öltsek magukra az új embert, hogy újuljanak meg gondolkodásmódjukban, hagyjanak fel a hazugsággal, és minden felebarátjuknak igazat mondjanak.¹¹ Kereszténynek lenni Pál szerint nem jelent mást, mint lelkileg „új embernek” lenni.

¹¹ Vö. Ef 4,20–25.

A Galatákhoz írt levélben pontosítja, hogy minden megkeresztelt Krisztust öltötte magára: „Mert mindannyian, akik megkeresztelkedtek Krisztusban, Krisztust öltöttétek magatokra.”¹²

Pál apostol egészen misztikus kötődést talál Krisztussal, amikor a saját keresztény hivatását úgy fogja fel, hogy Krisztus őbenne él: „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem. Minthogy azonban most még testben élek, Isten fiának hitében élek, aki szeret engem és feláldozta magát értem.”¹³ Kereszténynek lenni, Krisztusban megkeresztelkedni gyakorlati következményekkel jár, annak a lelki élete, aki a keresztség által krisztusi életre lépett, követi őt, gyökeresen megváltozik. Kereszténynek lenni ugyanis hivatás, ezért a kereszténynek eltökéltnek kell lennie, hogy a lélek szerint fog élni: „Kérlek tehát benneteket, hogy lélek szerint éljete, s akkor majd nem teljesítitek a test kívánságait.”¹⁴ Csak akkor lesz képes hűséges maradni keresztségi hivatásához, ha lélek szerint él. Erre utal Pál apostol az Efezusi levélben: „Kérlek benneteket, én, aki fogoly vagyok az Úrban, hogy éljete méltón ahhoz a hivatáshoz, amelyet kaptatok.”¹⁵ Pál a keresztény hivatást Krisztus húsvéti titkának fényében is látja: „A keresztségben ugyanis eltemetkeztünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsősége által feltámadt a halálból, úgy mi is az élet újdonságában járjunk. Mert ha halálának hasonlóságában egybenőttünk vele, úgy leszünk feltámadásában is. Hiszen tudjuk, hogy a régi embert bennünk azért feszítették vele együtt keresztre, hogy a bűn teste elpusztuljon, és ne szolgáljunk többé a bűnnek. Így aki meghalt, megszabadult a bűntől. Ha Krisztussal meghaltunk, hisszük, hogy vele együtt fogunk élni

¹² Gal 3,27.

¹³ Gal 2,20.

¹⁴ Gal 5,16.

¹⁵ Ef 4,1.

is. Tudjuk? Hogy Krisztus feltámadt a halálból, többé nem hal meg, a halál nem lesz többé úrrá rajta. Aki meghalt, az egyszer s mindenkorra meghalt a bűnnek, aki azonban él, Istennek él. Ezért tekintsétek magatokat is úgy, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Jézus Krisztusban.”¹⁶ A liturgia újra és újra visszatér a húsvéti titokhoz. Az Istent szolgáló élet nem lehetséges a Krisztus jelenlétének titkát megújító liturgikus ünneplés nélkül. A keresztény liturgia alapját nem a kultusz adja, hanem Krisztus élete. Az egész Újszövetség kultuszának üzenete ebbe az irányba halad: Krisztus övéi között, az ő nevében összegyűltek, feltámadott, örök főpap, aki örökre a mennyei szentélybe lépett és könyörög értünk, az, aki áthatolt az egeken, hogy mindent beteljesítsen. A keresztény szertartás szigorúan krisztusközpontú.¹⁷

A *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúció Szent Pál apostol korintusiakhoz írt levelére hivatkozik, és hangsúlyozza, hogy: „A keresztény embernek ugyanis, bár a közösségi istentiszteletre hivatott, a szobájába is el kell vonulnia, hogy titokban imádkozzék az Atyához, sőt az Apostol tanítása szerint szüntelenül kell imádkoznia. Ugyancsak az Apostol tanít arra is, hogy nekünk Jézus szenvedését mindenkor a testünkben kell hordoznunk, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon halandó testünkben.”¹⁸

A bibliai forrásokból kiindulva egyértelművé válik, hogy a keresztény lelkiség nem más, mint a keresztségben befogadni Krisztust, hozzá hasonlónak válni, követni őt egészen a húsvéti titokig, vagyis az ő haláláig és feltámadásáig. Tehát a hívő keresztény olyan mértékben hűséges hivatásához, amilyen mértékben meghal a bűnnek, felhagy régi bűnös életével és mindig a Jézus

¹⁶ Róm 6,2–11.

¹⁷ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 23–24.

¹⁸ *Sacrosanctum concilium*, 12.

Krisztus által kínált új életre támad. A keresztény élet a húsvéti misztériumban való szüntelen részvétel.¹⁹ A liturgikus lelkiség bibliai alapelve Krisztus halálának és feltámadásának, valamint a szüntelenül „új emberré” való formálódásnak állandó hangsúlyozása. Maga Krisztus, aki valóságosan jelen van az Oltáriszentségben, formálja át az embert, ő pedig aztán életében betölti keresztény hivatását. A liturgia akkor valódi, ha a hívő ember egész életét összefoglalja, ha a liturgikus ünneplés lényege megvalósul a mindennapokban, vagyis táplálja a lelket és gazdagítja a keresztény gyakorlati életét.

A liturgikus lelkiség az ókorban

A tárgyalt témánk értelmében az ókor időszaka nagyon jelentős, mert a keresztény közösségek lelki élete az Eucharisztia ünneplésére összpontosított, amelyet a püspök mutatott be. Az Eucharisziát kezdetben magánházaknál ünnepelték, később – főleg vasárnaponként – templomokban. A templomban ünnepelt liturgián csak megkereszteltek vettek részt. Fontos megjegyezni, hogy jelentős esemény volt a keresztség felvétele, amelyre a jelöltek több éven át is készültek. A katekumenátus húsvét vigíliáján a szentség felvételében csúcsondott ki.²⁰

Az első keresztény közösségek életében kiemelkedő helye volt a bűnbánat szentségének. A bűneiket a püspök vagy a megbízott pap előtt vallották meg, aki meghatározta az elégtételt, és csak annak elvégzése után kaphatott a bűnbánó feloldozást. A gyakorlatba bevezették, hogy a gyónó bűneit az egész közösség előtt vallotta meg. Ezt 400 körül eltörölték, a nyilvános bűnbánatot

¹⁹ Vö. MIHÁLYI, *Az Egyház liturgikus élete*, 103–104.

²⁰ Vö. VANYÓ, L. *Apostoli atyák*. Budapest: Szent István Társulat, 1984, 96.

viszont továbbra is alkalmazták. Bár a lelki életet a liturgiára összpontosították, a keresztények ezen kívül is aktívak voltak, főként a karitatív tevékenységekben és a mindennapi közösségi életben.²¹

A liturgikus lelkiség a középkorban

Az ókorral ellentétben a középkori liturgián már nem az összes hívő részvétele került előtérbe, hanem előre kiválasztott és az erre alkalmas embereké – a klérusé. Ha a liturgiát mint a lelki élet alapját tekintjük, meg kell jegyeznünk, hogy ebben a korszakban jelenik meg a szerzetesség. Ez a tény azért jelentős, mert a liturgia hatott a szerzetesek lelkiségére, tehát azokéra, akik formálódtak és egyáltalán a szerzetesi monostorokban éltek. A legjelentősebb apátságként a clunyt kell megemlítenünk, amelyben a liturgiát nagyszabásúan ünnepelték. Ellentétben a karthauziakkal, akik reformokat javasoltak, visszatérve a liturgia egyszerű ünnepléséhez. A premontreiek a gall liturgiát központosították. Naponta kétszer mutattak be szentmisét, és két szín alatt áldoztak. A ciszterciek a liturgia uniformitása mellett érveltek, kiadták a *Manuscriptum typicumot*, amely az összes szerzetest kötelezte. A papok egy szentmisét Szűz Mária tiszteletére mutattak be, egyet pedig az elhunytakért.²²

A középkorral kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a latin nyelvű liturgia kettős helyzetbe került – egyrészt ez volt a hivatalos liturgia a maga fennköltségével, másrészt érthetetlen volt egy átlagos hívő ember számára, aminek az lett a követ-

²¹ Vö. BERAN, F. *A lelki élet teológiája*. Budapest: Szent István Társulat, 2016, 30–31.

²² Vö. CABAN, P. *Dejiny slávenia Eucharistie do Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010, 88.

kezménye, hogy különféle népi vallásosság ütötte fel a fejét, és a templom egyes részei is megoszlottak – egyik oldalon a klérus, másikon a hívő nép. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a nép vágyott a szentségre és a liturgiára. Ezt az a tény is bizonyítja, hogy a középkort a szentek korszakának is nevezzük.²³

A középkorban a liturgia a népi vallásosságra is hat, és ez fordítva is érvényes: a népi vallásosság bizonyos elemeit átveszi a liturgia. A középkor végére azonban mindkettő válságba kerül, megtörik a kultusz egysége. A katekézisek hiánya miatt a szertartásban elhajlások és extrém helyzetek állnak elő. A kapcsolatok csak a 15. század végén és a 16. század elején újulnak meg. A fennálló helyzetre a tridenti zsinat (1545–1563) is kereste a megoldást, mert a protestantizmus terjedése miatt liturgiai kérdésekkel is foglalkoznia kellett. Dogmatikus jellege miatt azonban a zsinat legfőként liturgiai-szentségtani kérdéseket boncolgatott.²⁴

²³ Vö. CABAN, *Dejiny slávenia Eucharistie do Druhého vatikánskeho koncilu*, 93.

Peter Caban liturgista a monográfiájában egy érdekes tényre mutat rá, mégpedig a szentmise bemutatásánál való méltatlan viselkedésre a középkorban. A szerző szerint – aki a forrásokra támaszkodik – a papok azt nehezményezték, hogy a templomba kutyákat is bevittek, továbbá macskák és madarak is előfordultak. Panaszkodtak továbbá arra is, hogy a hívek nem térdeltek le a piszkosnak vélt talajra, beszélgettek és fel-alá járkáltak a szentmise alatt. Érdekes tény volt az is, hogy a templom helyei megosztódtak a hívek között. Voltak helyek, amelyek az előkelőknek voltak fenntartva, főként a kései középkorban. A férfiak és nők szintén külön, jobb- és baloldalt ültek, a diákok pedig tanítóik előtt foglaltak helyet. Vö. CABAN, *Dejiny slávenia Eucharistie do Druhého vatikánskeho koncilu*, 96.

²⁴ Vö. KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ. *Direktórium o ľudovej zbožnosti a liturgii*, 42. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2005, 38.

A középkor legutolsó időszakához tartozik a devocionalizmus egy fajtája is, amely a keresztény vallásosság sok területére hatott. Ez a fajta vallásosság a hitélet egyszerűsítésének volt alávetve.²⁵

A liturgikus lelkiség és a liturgikus mozgalom

A 19. század elején a liturgikus mozgalom „klasszikus” fázisában a keresztény liturgia és a lelkiség közötti kapcsolat előtérbe kerül és jelentősége erősödik.²⁶ A 20. század elején a liturgikus lelkiség teológiai meghatározásáról és lényegének megfogalmazásáról érdekes párbeszédnek folytak. 1913-ban a párizsi *Revue de Philosophie*-ben publikált M. Festugière a keresztény lelkiség és a liturgia kapcsolatáról. A vallásos tapasztalat és a liturgia kapcsolatának történelmi-teológiai sajátosságairól mutatott be egy tanulmányt, azt bizonyítva, hogy a keresztény lelkiség az egyházatyák korában megegyezett a liturgiai tapasztalattal. Festugière a legnagyobb nehézségnek az individualizmust és a lelki szubjektívizmust jelölte meg, amelyek a 12. és 13. századot jellemezték.²⁷ Az említett szerző a tárgyalt korszakról J. J. Navatel jezsuitával folytatott vitát. A kiváltó ok az volt, hogy Festugière szerint az ignáci lelkület megosztotta a lelkiséget és a liturgiát, mert teret adott a lelkigyakorlatoknak. Az egyház viszont ezt a lelkiséget támogatta.²⁸ A lelki élet ebben az időszakban inkább a kolostorokban formálódott. A *devotio moderna* elnevezésű – a lelki életben az individualizmust előtérbe helyező – mozgalom jobban hatott a lelki életre, mint a liturgia. A személyes imádságot és az aszkézist preferálta. Az előbb említett időszak fő kép-

²⁵ Vö. AUGÉ, *Liturgia dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*, 281.

²⁶ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 8.

²⁷ PATERNOSTER, *Liturgia e spiritualità cristiana*, 38.

²⁸ Vö. PATERNOSTER, *Liturgia e spiritualità cristiana*, 38–39.

viselői voltak olyan szentek is, mint Loyolai Szent Ignác, Avilai Szent Teréz, Keresztes Szent János. A hívek számára megmaradt a máriás vallásosság, vagy amelyek Krisztus emberi vagy isteni tulajdonságaitól ihletve jöttek létre. A liturgia és a lelki élet között csak nagyon kis átfedés volt. A jansenizmus még a kolostorokban megvalósuló szentáldozásokra is hatással volt.²⁹

A következő vita a Mária Laach-i bencés iskola képviselői, O. Casel, I. Herwegen, R. Guardini atyák és további szerzők között folyt, melynek lényege az objektív és szubjektív vallásosság volt. Végül a harmadik jelentős vita a Maritain házaspár és többek között Cipriano Vagaggini bencés között játszódtott, akik a liturgia és a misztika kapcsolatáról vitatkoztak.³⁰ A 19. század 2. felétől a liturgikus mozgalom jócskán hozzájárult a liturgia és a lelki élet kapcsolatának megújításához. Guéranger követőinek azt a feladatot adta, hogy a lehető legünnepélyesebben ünnepeljék a liturgiát és tudományos szempontból is foglalkozzanak vele. A liturgia tudományos kutatásának köszönhetően megerősödött az a meggyőződés, hogy a római liturgia az istentisztelet legtökéletesebb formája. A tanítványai a források áttanulmányozása után arra a következtetésre jutottak, hogy a liturgia a keresztény középkorban érte el legtökéletesebb formáját. Pius Parsch, az osztrák Ágoston-rendi, erős bibliai apostolkodást indított el, és kiadta a *Bibel und Liturgie* folyóiratot.³¹

Valójában a liturgia és a keresztény lelkiség kapcsolatának kérdése még a 20. század elején is, egészen a II. vatikáni zsinatig vita tárgya volt.³² Ebben a kontextusban fontos megjegyezni

²⁹ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 38.

³⁰ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 12.

³¹ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 38–39.

³² Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 12.

XII. Piusz pápa tanítását is, aki a *Mediator Dei* című enciklikában a liturgikus lelkiesség kérdésével is foglalkozik, mégpedig a liturgikus cselekvések fényében, amelyek kétségkívül folytatódhatnak megváltásunk művében és melyeknek gyümölcsét élvezzük. Ezeknek a cselekményeknek ún. „objektív” hatása van, mert az ember általuk részesül az isteni életben Jézus Krisztus által.³³

XII. Piusz azonban kijelenti: „egyesek arra következtetnek, hogy a keresztények egész vallásosságának a Krisztus titokzatos Testéről szóló hittanokban kell magát kiélnie, anélkül, hogy szó lehetne – mint mondják – »személyes« vagy »alanyi vallásosságról«. Éppen ezért úgy vélik, hogy háttérbe kell szorítani a vallásos életnek minden olyan megnyilatkozását, amely nincs szoros összefüggésben a szent liturgiával, és a nyilvános istentiszteleten kívül történik.”³⁴ A pontifex az enciklikájában aláhúzza a liturgia pótolhatatlan helyét a lelki életben és a keresztény részvételét a szent áldozatban, ezért kijelenti: „Ha az egyeseknek magánteremtésű és belső vallásossága elmellőzné a szentmiseáldozatot és a szentségeket, és kivonná önmagát a megváltó erő alól, mely a Főből a tagokba árad, úgy az kétségkívül meddő és elítélendő volna.”³⁵

Figyelemre méltók Ragan Gabriel professzor ismeretei, aki kijelenti, hogy a liturgikus apostolkodás a 20. század harmincas éveiben Szlovákiában Ján Jaloveckynak, a rozsnyói egyházmegegye papjának köszönhetően is terjedt, aki a 2. világháború idején munkásságát főleg a *Svetlo* című folyóirat lapjain fejtette ki. Az ő munkája olyan jelentőséggel bírt, hogy az egyház Szlovákiában a totalitarizmus bukása után a liturgiából élt. A II. vatikáni

³³ PIUS XII., *Mediator Dei*, 21–22.

³⁴ PIUS XII., *Mediator Dei*, 22.

³⁵ PIUS XII., *Mediator Dei*, 32.

zsinat liturgikus reformja Szlovákia területén felkészült megvalósítókra talált.³⁶

A liturgikus lelkiség a zsinat utáni időszakban

A II. vatikáni zsinat utáni időszak megnyugvást hozott a liturgia és a keresztény lelkiség közötti vitás kérdésekben, mivel a zsinat is rámutatott a lelkiség krisztológiai és ekkleziológiai sajátosságára. A liturgia és a lelkiség közötti megosztottságnak manapság nincsenek támogatói, nincsenek olyan kiadványok, amelyek ezeket a vitákat éltetnék. Matias Augé azt a nézetet vallja, hogy manapság nincs neheztelés a liturgia és a lelkiség között, sokkal inkább a csalódottság és kiégés hatja át a liturgiát. Augé szerint az a veszély fenyeget, hogy minden a külsőségre korlátozódik, de fennköltég nélkül, a tudatos és cselekvő részvétel igénye nélkül, ami pedig feltétele annak, hogy a liturgikus ünneplés a hiteles lelki élet helyévé váljon.³⁷

A II. vatikáni zsinat fontos kérdésnek tartotta az egyház lelki életét. Az első pontok között foglalkozott vele, sőt, 1963. december 4-én a zsinat első termése a szent liturgiáról szóló konstitúció, a *Sacrosanctum concilium* megjelentetése volt. A zsinat, mivel azt a célt tűzte ki, hogy a hívőkben a keresztény életet napról napra gyarapítsa, a változásnak alávetett intézményeket korunk szükségleteihez jobban alkalmazza, mindazt, ami a Krisztusban hívők egységét jobban előmozdítja, támogatja, és mindazt, ami mindenkinek az egyház ölébe való meghívására szolgál, megerősíti, különleges feladatának tekinti a liturgia megújítását és

³⁶ Vö. RAGAN, Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum, 39.

³⁷ Vö. AUGÉ, Liturgická spiritualita, 13.

ápolását is.³⁸ VI. Pál pápa a II. vatikáni zsinat záróbeszédében a liturgia fontosságára mint a lelki élet első iskolájára mutatott rá.³⁹ A liturgikus formáció szemszögéből nézve a zsinat szerint a lelki teológia a legfontosabb és legszükségesebb tantárgy. Szerinte a lelki teológia témaköre megegyezik a liturgiával.⁴⁰ A zsinat hangsúlyozta, hogy nemcsak magával a liturgia szertartásával kapcsolatos tudományt kell fejleszteni, hanem a többi teológiai tudományágat is. Ebből az következik, hogy a liturgia tudománya az istentisztelet azon lényegét és formáját érintő szisztematikus kérdéseket is figyelembe veszi, amelyeket a történelem folyamán sajátított el, valamint amelyek a hittételekből, a lelkipásztori tapasztalatból származnak, esetleg a hívek közösségében aktuálisak.⁴¹

1985-ben az Olasz Püspökkari Konferencia a II. vatikáni zsinat 20. évfordulója alkalmából II. János Pál által összehívott rendkívüli szinódus előkészítésére benyújtott egy tervet, mely a közeljövőben pontosítja a liturgikus lelkiség átadását. A cél volt, hogy az istentisztelet megreformálása után képesek legyenek jobban rámutatni a szentmisében ünnepelt és az életben megélt titok kapcsolatára. Ez a terv a zsinat tanításának magvára mutat rá, mely átmenetet képez a liturgikus „reformtól” a liturgikus „megújulásig”.⁴²

Negyven évvel a szent liturgiáról szóló konstitúció megjelenése után ezt a tényt II. János Pál pápa is kiemelte a *Spiritus et*

³⁸ *Sacrosanctum Concilium*, 1.

³⁹ PAULUS VI. Ad Patres Conciliares habita, altera exacta Concilii Oecumenici Vaticani secundi sessione. In: *Acta Apostolicae sedis*. 1964, roč. 56, č. 3, 34.

⁴⁰ *Sacrosanctum Concilium*, 16.

⁴¹ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 134.

⁴² Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 15.

sponsa című apostoli levélben. A szentatya levélben emlékeztetett, hogy a zsinat nem csak a liturgia által buzdította imádságos életre a keresztény közösségeket, hanem további lelkigyakorlatok által, amennyiben azok a liturgiával összhangban, belőle kiindulva és hozzá érkezve kerülnek elvégzésre.⁴³

A liturgia és a lelkiség kapcsolatának megújításához elengedhetetlen, hogy a keresztény személyesen jusson el az érettségre, és az egyházon keresztül kapcsolatot létesítsen Krisztussal, amelyet az egyház liturgiája tesz lehetővé és valósít meg. Továbbá azt is tudatosítani kell, hogy a liturgia nemcsak beszél Krisztusról, hanem meg is jeleníti őt. A szent áldozat tudatos és cselekvő részvételt kíván, amelynek előfeltétele a szentségekre való jó felkészülés, az Istennel való együttműködés. Végül a liturgia nem csak lelkesedésre, hanem tettekre hív, ezzel együtt pedig Krisztus példája alapján Isten akarata iránti engedelmességre nevel.⁴⁴

A liturgikus lelkiség jellegzetes dimenziói

A liturgia a keresztény lelkiség kifejezője, ezért olyan jellegzetes vonásokkal kell rendelkeznie, amelyek megegyeznek a keresztény lelkiség vonásaival. Ennek fényében a liturgikus lelkiségen belül hármassal, krisztológiai, ekkleziológiai, mariológiai, misztikus és intuitív dimenziót különböztetünk meg.

⁴³ Vö. JÁN PAVOL II. *Posolstvo Svätého Otca Jána Pavla II. k Svetovému dňu misii 23. októbra 2005 - Apoštolský list Spiritus et sponsa najvyššieho pastiera Jána Pavla II. k 40. výročia konštitúcie o posvätnej liturgii Sacrosanctum concilium*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2005, č. 10.

⁴⁴ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 39–40.

A liturgikus lelkiesség hármasság dimenziója

A liturgia minduntalan megjeleníti az üdvösség hármasság voltát.⁴⁵ „Így válik érthetővé a keresztény liturgia – a hit és a szeretet válasza azokra a »lelki áldásokra«, melyekkel az Atya megajándékozott minket – kettős természete. Egyrészt az Egyház Urával egyesülve a Szentlélek készítésére áldja az Atyát »kimondhatatlan Ajándékáért« imádással, dicsérével és hálaadással. Másrészt Isten tervének beteljesedéséig az Egyház szüntelenül följánlja »adományainak áldozatát«, és kéri az Atyát, hogy küldje el a Szentlelket erre az áldozatra, magára az Egyházra, a hívőkre és az egész világra, hogy Krisztusnak, a Főpápnak halálában és föltámadásában részesedvén és a Lélek ereje által ezek az isteni áldások az élet gyümölcseit teremjék az Ő »kegyelme dicsőségének dicséretére«.⁴⁶ A liturgia ünneplése az Atya, a Fiú és a Szentlélek működésének helye a mennyei Jeruzsálem teljességének távlatából. Isten szereti az embert, éppen ezért az emberi lény vágyik arra, hogy Isten szeretetére válaszoljon. A liturgikus ünneplés gyökerei ebbe a valóságba nyúlnak vissza. A szeretet élménye, amely az ember szabad akaratából fakad, elválaszthatatlan az ünneplés eme pillanatától. Éppen a szentmise ünneplésekor a legintenzívebb ez az élmény, hogy Isten olyan módon szereti őt, amely minden emberi nézetet és vágyat felülmúl. Isten vágya az ember iránt találkozik az ember vágyával az Isten iránt. A legmélyebb bizonyítékát ennek az igazságnak abban a hármasságos szeretetben találhatjuk, amely Krisztus húsvéti titkában jelent meg.⁴⁷

⁴⁵ Vö. RAGAN, G. *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského, 2005, 39–40.

⁴⁶ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1076.

⁴⁷ Vö. DONGHI, *Alla Tua Luce Vediamo La Luce*, 64–65.

A liturgikus lelkiség krisztológiai dimenziója

Krisztus jelen van az egyházban, amely az ő nevében válik eggyé. A liturgia ezért az Isten és ember találkozásának kiváltságos helye. A liturgia által kerül az ember személyes kapcsolatba Jézus Krisztussal. Az egyes szentségekben befogadja és fejleszti a kegyelmeket és a lelki életét.⁴⁸ A liturgia teljesen magába foglalja Krisztust, aki az Alfa és az Ómega. A liturgikus lelkiség egyedül Krisztust tartja közvetítőnek Isten és ember között. Azt is elmondhatjuk, hogy Krisztus titka – a húsvéti titok – az alap, amelyből a keresztény élet kiindul. A keresztény életnek éppen ezt a titkot kellene megvalósítania, amely a szentségekben és a személyes életben ünnepeletik.⁴⁹

A liturgikus lelkiség ekkleziológiai dimenziója

A lelkiségnek ez a dimenziója a liturgikus gyülekezettel és a partikuláris egyházzal kapcsolatban merül fel. A liturgia aláhúzza a keresztény tapasztalat közösségi formáját, hivatkozva az olyan képekre, mint: nép, nyáj, család. A liturgikus szövegek bevezetnek minket az egyház titokzatos természetébe, amelyet mint Krisztus menyasszonya, Új Éva, Édesanyánk, Isten városa és Mennyei Jeruzsálem emlegetnek. A liturgia ekkleziológiai dimenziója a szentségek ünneplésében válik egyértelművé, amelyeknek kormányzója és alanya az egyház.⁵⁰ A szentségek teremtik meg az egyházat, egyúttal Krisztus megváltói művének, leginkább halálának és feltámadásának egyenes és hatékony esz-

⁴⁸ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 133.

⁴⁹ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 38.

⁵⁰ Vö. AUGÉ, *Liturgia dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*, 287.

közei. Bennük egyesülhetünk Krisztussal, főként a hozzá való hasonulás és azon tapasztalat által, amelyre a liturgia ünneplése folytán juthatunk el.⁵¹ A közösség dimenziója az egyház lényegéből fakad. Ezt az igazságot Máté evangélista Jézus szavaival támasztja alá: „Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük.”⁵² A lényeg ebben rejlik: Jézus nevében összegyűlni. A liturgikus lelkiség ekkleziológiai dimenzióját abból nyeri, hogy a liturgia csak az egyház közösségében ünneplhető. A liturgikus ünneplés Krisztus titokzatos testének, tehát az egyháznak a cselekménye.⁵³ A szentségek ünneplésekor az egész jelen lévő közösség „leiturgosz”.⁵⁴ A zsinat figyelmeztet egy fontos tényre a liturgikus közösség tagjaira vonatkozóan: „A liturgikus cselekmények végzése közben mindenki, a felszentelt szolgák éppúgy, mint a hívek, csak azt tegyék, ami a dolog természete és a liturgikus szabályok szerint rájuk tartozik, de azt mind tegyék is meg.”⁵⁵ A közösség és az egyén lelki életének fejlődését a zsinat azon kérése is előmozdíthatja, hogy a híveket vezessék rá a liturgikus ünneplésen való teljes, tudatos és tevékeny részvételle.⁵⁶ Matias Augé hozzáteszi, hogy a liturgikus lelkiség az egyház lelkisége, mert azok lelkisége, akik keresztény életet élnek. Az egyháztól kapták és a többi szentségi cselekmény által éltetik. A megszentelődés egy személyes folyamat által válik valóra, ezért az egyénben megy végbe. Ez a megszentelődés azonban kizárólag keresztény, mert az egyházban és az egyház által történik.⁵⁷

⁵¹ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 46.

⁵² Mt 18,20.

⁵³ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1135.

⁵⁴ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1135.

⁵⁵ *Sacrosanctum Concilium*, 28.

⁵⁶ *Sacrosanctum Concilium*, 14.

⁵⁷ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 91.

A liturgikus lelkeség mariológiai dimenziója

A II. vatikáni zsinat a szent liturgiáról szóló, *Sacrosanctum concilium* kezdetű konstitúciója által arról is tanít, hogy Szűz Mária az üdvösségtörténetben pótolhatatlan helyet foglal el. „Amikor az Anyaszentegyház így évenként megünnepli Krisztus misztériumait, megkülönböztetett szeretettel tiszteli Isten Anyját, a Boldogságos Szűz Máriát, akit elszakíthatatlan kötelék fűz Fiának üdvösséget szerző művéhez. Benne csodálja és magasztalja a megváltás legkiválóbb gyümölcsét, és mint legtisztább képből, örömmel szemléli benne azt, amire vágyik, s amit remél, hogy maga is el fog érni.”⁵⁸

Lényeges bizonyítékul szolgál a Mária-ünnepek liturgikus ünneplésének történelme is. Már a 3. században felfedeztek egy liturgikus szöveget, amelyet a mai napig használnak a görög liturgiában. Meghatározó időszak volt a 4–6. század. Rómában templomokat szenteltek Szűz Mária tiszteletére. Ebből az időszakból sok máriás liturgikus szöveg is fennmaradt. Ebben a korban keletkezett több liturgikus Mária-ünnep is. Szűz Máriának szombati napon való tisztelete is a középkorba nyúlik vissza. A 12–14. századhoz kötődik több olyan jelentős Mária-ünnep, amely említést érdemel: Szűz Mária látogatása Erzsébetnél július 2-án, a Szeplőtelen fogantatás december 8-án. Az újkor inkább néhány Mária-jelenésről nevezetes, amelyek fokozottan buzdítanak Mária tiszteletére. Ilyen a franciaországi Lourdes. Ennek a jelenésnek a liturgikus emléknapját február 11-én ünnepeljük. A II. világháború végén XII. Piusz pápa az egész világot felajánlotta Máriának, és liturgikus ünnepet rendelt augusztus 22-re. Ugyanez a pápa 1950-ben egy dogmát hirdetett ki a mennybev-

⁵⁸ *Sacrosanctum Concilium*, 103.

telről. Ezt a titkot az egyház augusztus 15-én ünnepli.⁵⁹ A rengeteg magánjellegű ájtatosság mellett, amelyekkel a hívők a múltban is, manapság is Mária iránti tiszteletüket fejezik ki, fontosak azok liturgikus ünnepek, amelyek a helyes irányba formálják a vallási életet, a lelkiségek életét, valamint a lelki élet elmélyítéséhez is hozzájárulnak.

A liturgikus lelkiség misztikus és intuitív dimenziója

A liturgikus lelkiséget átítatja a misztika, mert a Krisztussal való egységet segíti elő. A liturgiában az ember Isten meghirdetett Igéjének befogadása és az ex opere operato hatású szentségek által egyesül Krisztussal.⁶⁰ Megemlíthető az a tény is, hogy az egyház nagy misztikusai, mint Avilai Szent Teréz vagy Keresztes Szent János, keveset beszéltek a liturgiáról. Mindenképpen szólni kell arról, hogy az egyház történelmében volt néhány misztikus, akik foglalkoztak a liturgia és a lelki élet kapcsolatával. Például Szent Gertrúd a *Legatus divinae pietatis* című művében. A szent itt olyan misztikus élményekkel foglalkozik, amelyeket a liturgián való részvétel közben élt meg. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Szent Gertrúd az Isteni Szív és Test tiszteletének terjesztője volt, de lelkisége szorosan összefüggött a liturgiával.⁶¹

A teológus és liturgista Várnagy Antal a liturgikus lelkiség egy érdekes dimenziójára mutat rá. A szerző szerint ugyanis a liturgikus lelkiség az ember intuitív képességétől függ, sokkal inkább, mint a gondolkodó, analízáló vagy a megkülönböztető

⁵⁹ Vö. VÁRNAGY, A. *Liturgika: szertartástan*. Abaliget: Lámpás, 1999, 443–444.

⁶⁰ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 133.

⁶¹ Vö. VÁRNAGY, *Liturgika*, 63.

képességétől. Ez nem választható, sokkal inkább létkérdés. A liturgikus lelkiség testi és lelki egyensúlyt kíván.⁶²

Befejezés

Az előterjesztett tanulmány a liturgikus lelkiség általános bemutatására összpontosít. Nem csak a történelmi fejlődésére, hanem annak sajátosságaira és jellemzőire. Ezeknek az elemzése azért is szükséges, hogy az olvasóhoz közelebb hozza azt a lényeges igazságot, hogy a liturgia értelmezése mint a lelkiség alapja nemcsak lelki ügy, hanem tudományos is. Történelmi értelemben rámutattunk arra, hogy a liturgia mindig szilárd eleme volt a hívők lelki életének, de némely időszakban csökkent annak befolyása, és a népi vallásosság váltotta fel, vagy az adott személy személyes vallásossága. Máskor éppen a liturgiára támaszkodó lelkiség került előtérbe, amely a keresztény lelkiség minden más megnyilvánulása fölött állt. A II. vatikáni zsinat tanítása megerősíti a liturgia egyedi helyét a hívők lelki életében.

A liturgikus lelkiség tehát minden hívő ember lelki életének lényeges eleme. A lelki életnek a liturgiában van az alapja. Az egyház liturgikus ünneplését magának az igazságnak az ünneplése kell hogy áthassa. A keresztény ünneplés cselekményének minden gazdagságával kifejezi azt a teológiai képességet, amely a húsvéti tapasztalatnak megtestesítője a mindennapi életben, tehát a Feltámadott erejének aktualitását, amely természetesen a hívő közösség szándéka is. A személyes imádságok és ájtatosságok sokasága mellett, amelyek a tökéletes élet elérése szempontjából fontosak, éppen a liturgia az a szilárd pont, amely formálja, betölti és felemeli a lelki életet.

⁶² Vö. VÁRNAGY, *Liturgika*, 31.

